

14ο Πανελλήνιο Συνέδριο Δικηγορικών Συλλόγων

Σέρρες 19-22 Απριλίου 2019

«ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΑ και ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ»

Εισηγητής: Στάθης Κουτσοχήνας, Πρόεδρος Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης

i. Η καθιέρωση της ανεξαρτησίας των Δικηγορικών Συλλόγων, ως προϋπόθεση της ανεξαρτησίας των μελών τους, από τις διατάξεις του προϊσχύσαντος και του νέου Κώδικα Δικηγόρων

Σύμφωνα με το άρθρο 2 του ισχύοντος Κώδικα Δικηγόρων (Ν. 4194/2013), με τίτλο “Η θέση του δικηγόρου στην απονομή της Δικαιοσύνης”, ο δικηγόρος είναι συλλειτουργός της δικαιοσύνης. Η θέση του είναι θεμελιώδης, ισότιμη, ανεξάρτητη και αναγκαία για την απονομή της. Εξάλλου, κατά το άρθρο 5 περ. ε’ του Κώδικα Δικηγόρων, ο δικηγόρος διατηρεί την ελευθερία χειρισμού της υπόθεσης, δεν υπόκειται σε υποδείξεις και εντολές αντίθετες προς τον νόμο και μη συμβατές προς το συμφέρον του εντολέα του.

Οι διατάξεις αυτές κατοχυρώνουν την ανεξάρτητη θέση του δικηγόρου στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης στη χώρα μας, καθώς και τον θεμελιώδη ρόλο του για τη διασφάλιση της ορθής λειτουργίας του κράτους δικαίου. Ο δικηγόρος αναλαμβάνει τον ρόλο του υπερασπιστή των ατομικών ελευθεριών και των κοινωνικών δικαιωμάτων των πολιτών, ελέγχοντας με τα νόμιμα μέσα που διαθέτει, την λειτουργία των τριών ανεξάρτητων εξουσιών: ασκεί τα προβλεπόμενα ένδικα μέσα για λογαριασμό του εντολέα του για να προσβάλλει τις πράξεις της εκτελεστικής εξουσίας που παραβιάζουν το νόμο, για να αναδείξει τυχόν ρυθμίσεις της νομοθετικής εξουσίας που έρχονται σε σύγκρουση με άλλες ή που παραβιάζουν συνταγματικές επιταγές, καθώς και για να ζητήσει να ελεγχθούν τυχόν αποφάσεις της δικαστικής λειτουργίας, που εφάρμοσαν λανθασμένα το νόμο ή δεν εκτίμησαν σωστά το αποδεικτικό υλικό. Πέρα, όμως, από την δράση του κάθε δικηγόρου στα πλαίσια της άσκησης του λειτουργήματός του, στους σκοπούς των Δικηγορικών Συλλόγων ανήκουν, μεταξύ άλλων, η υπεράσπιση των αρχών και κανόνων του κράτους δικαίου, η διασφάλιση της λειτουργίας μίας ανεξάρτητης δικαιοσύνης, αλλά και η άσκηση παρεμβάσεων ενώπιον δικαστηρίων και κάθε αρχής για εθνικού, κοινωνικού, πολιτισμικού ή οικονομικού ενδιαφέροντος (βλ. άρθρο 90 Κώδικα Δικηγόρων).

Ο θεμελιώδης αυτός ρόλος του δικηγόρου έχει ως απαραίτητη προϋπόθεση την ανεξάρτητη λειτουργία του και την προστασία του από κάθε είδους παρέμβαση, άμεση ή έμμεση, από τα όργανα της πολιτείας, είτε αυτά ανήκουν στην εκτελεστική είτε στη νομοθετική είτε στη δικαστική εξουσία. Βασική προϋπόθεση της ανεξαρτησίας του δικηγορικού λειτουργήματος είναι η δυνατότητα αυτορρύθμισης του. Προς το σκοπό αυτό ο νομοθέτης επέλεξε να οργανώσει τους Δικηγορικούς Συλλόγους στη χώρα μας ως ΝΠΔΔ σωματειακής φύσης.

Έτσι, αρχικά το ΝΔ 3026/1954 “περί του Κώδικος Δικηγόρων”, προέβλεπε στο άρθρο 194 ότι “Οι Δικηγορικοί Σύλλογοι είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, έχουν ίδια περιουσία και υπόκεινται στις διατάξεις του κοινού δικαίου ως προς την απόκτηση δικαιωμάτων, την ανάληψη υποχρεώσεων και την εν γένει διαχείριση και αξιοποίηση της περιουσίας τους, διοικούνται σε δια

Συμβουλίου...”, στο άρθρο 201 ότι “Εις το Διοικητικόν Συμβούλιον ανήκει: α) Η εποπτεία διά την προσήκουσαν και αξιοπρεπή άσκησιν του λειτουργήματος εκ μέρους των Δικηγόρων, των δοκίμων Δικηγόρων, των δικολάβων και των ασκουμένων και η πειθαρχική τούτων δίωξις και τιμωρία κατά τα ειδικώς οριζόμενα... Η διαχείρισις της περιουσίας του Συλλόγου και η προς τον Σύλλογον κατ’έτος λογοδοσία, έτι δε η εκπροσώπησις του Συλλόγου δι’ αντιπροσώπων ή εντολοδόχων υπ’ αυτού κατά πλειοψηφίαν διοριζομένων διά τον καταρτισμόν οιωδηήποτε συμβάσεων δι’ων ο Σύλλογος αποκτά δικαιώματα και αναλαμβάνει υποχρεώσεις...”, στο άρθρο 235 ότι “Το Διοικητικόν Συμβούλιον διοικεί και διαχειρίζεται τας υποθέσεις εν γένει του Συλλόγου και εκτελεί πάντα τα διά του παρόντος νόμου ανατιθέμενα αυτώ έργα...”.

Το περιεχόμενο των ανωτέρω διατάξεων, το οποίο ερμηνεύθηκε και από τα ανώτατα δικαστήρια της χώρας (βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1444/2006 και ΣτΕ 2171/1980), επαναλήφθηκε με μεγαλύτερη σαφήνεια από τον ισχύοντα Κώδικα Δικηγόρων (Ν. 4194/2013) ο οποίος όρισε στο άρθρο 89 ότι “1. Οι Δικηγορικοί Σύλλογοι είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, σωματειακής μορφής. 2. Οι Δικηγορικοί Σύλλογοι δεν χρηματοδοτούνται από τον Κρατικό Προϋπολογισμό. Έχουν δική τους περιουσία, οικονομική, διοικητική και διαχειριστική αυτονομία και αυτοτέλεια και διοικούνται από αιρετά Διοικητικά Συμβούλια. 3. Η διαχείριση και η αξιοποίηση της περιουσίας τους, η εποπτεία και ο έλεγχος των οικονομικών και διαχειριστικών πράξεων των Συλλόγων ανήκει αποκλειστικά στα Διοικητικά Συμβούλια και στις Γενικές Συνελεύσεις αυτών. 4. Οι Δικηγορικοί Σύλλογοι μπορούν να ιδρύουν νομικά πρόσωπα με εταιρική ή μη μορφή για τη διαχείριση και αξιοποίηση της περιουσίας τους.” και στο άρθρο 95 παρ. 2 ότι “Οι αποφάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου, στις οποίες περιλαμβάνονται και οι διαχειριστικές και οικονομικές, υπόκεινται στον έλεγχο νομιμότητας και σκοπιμότητας της Γενικής Συνέλευσης.”.

Μάλιστα, εντελώς πρόσφατα, αποσαφηνίστηκε πλήρως ο χαρακτήρας των Δικηγορικών Συλλόγων, στην κατεύθυνση της κατοχύρωσης της ανεξαρτησίας τους, με την αντικατάσταση της παρ. 1 του άρθρου 89 με τη διάταξη του άρθρου 29 παρ. 2 Ν. 4596/2019 ως εξής: “Οι Δικηγορικοί Σύλλογοι είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, σωματειακής μορφής. Δεν ανήκουν στο δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα κατά την έννοια της παρ. 6 του άρθρου 1 του ν. 1256/1982 και του άρθρου 1 του ν. 2190/1994, ούτε εμπíπτουν στους φορείς της Γενικής Κυβέρνησης κατά την έννοια της παρ. 1 του άρθρου 14 του ν. 4270/2014. Για κάθε θέμα που αφορά στη διοικητική και οικονομική λειτουργία τους, ιδίως στη διαχείριση και αξιοποίηση της περιουσίας τους, στην εποπτεία και στον έλεγχο των οικονομικών και διαχειριστικών τους πράξεων, στην κατάρτιση συμβάσεων και στην ανάληψη υποχρεώσεων, στην πρόσληψη προσωπικού με έγγραφεσ συμβάσεις και στο καθεστώς του προσωπικού τους, καθώς και σε κάθε ζήτημα που διέπει τις σχετικές έννομες σχέσεις, εφαρμόζονται αποκλειστικά οι διατάξεις του παρόντος Κώδικα, καθώς και του οργανισμού και του κανονισμού της παραγράφου 1 του άρθρου 96.”.

Από το σύνολο των παραπάνω διατάξεων, τόσο του προϊσχύσαντος όσο και του νέου Κώδικα Δικηγόρων, συνάγεται ότι οι Δικηγορικοί Σύλλογοι, στους οποίους συμμετέχουν υποχρεωτικά όλοι οι δικηγόροι, αποτελούν επιστημονικές οργανώσεις, οι οποίες έχουν ως αποστολή την διασφάλιση της προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας των δικηγόρων - μελών τους και την προστασία του ρόλου τους και των επαγγελματικών τους συμφερόντων, έχουν δε αναχθεί από το νόμο σε ΝΠΔΔ προκειμένου να περιβληθούν οι δικηγόροι με τις εγγυήσεις που είναι αναγκαίες για την άσκηση του λειτουργήματός τους (βλ. ΣτΕ 1443/1993, ΤΔΕΙωαν 147/2014). Πρόκειται. ωστόσο, για ΝΠΔΔ σωματειακής φύσης, όπως πλέον ρητά ορίζεται από το Νόμο, αλλά και όπως γινόταν δεκτό από τη νομολογία ακόμα και υπό το καθεστώς του προϊσχύσαντος Κώδικα Δικηγόρων.

ii. Η ανεξαρτησία των Δικηγορικών Συλλόγων στο διεθνές και ευρωπαϊκό πεδίο

Οι παραπάνω ρυθμίσεις είναι εναρμονισμένες με τις επιταγές του διεθνούς και ευρωπαϊκού νομικού πολιτισμού, όπως αυτές εκφράστηκαν με τις σχετικές αποφάσεις του ΟΗΕ, του Συμβουλίου της Ευρώπης, του Ευρωκοινοβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Δικηγορικών Συλλόγων (βλ. (α) 8^η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Πρόληψη του Εγκλήματος και τη Μεταχείριση του Δράστη στην Αβάνα της Κούβας το 1990, (β) Σύσταση Rec (2000) 21 της Επιτροπής Υπουργών προς τα Κράτη Μέλη για την ελευθερία άσκησης του δικηγορικού επαγγέλματος, της 25ης Οκτωβρίου 2000, (γ) Απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για το δικηγορικό επάγγελμα και το γενικότερο ενδιαφέρον για τη λειτουργία των νομικών συστημάτων, της 23^{ης} Μαρτίου 2006 και (δ) Χάρτη του CCBE για τις Βασικές Αρχές του Ευρωπαϊκού Δικηγορικού Επαγγέλματος της 25^{ης} Νοεμβρίου 2006).

Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης (βλ. The Council of Europe Recommendation REC (2000) 21 of the Committee of Ministers to Member States on the Freedom of Exercise of the profession of Lawyer of 25 October 2000) τα κράτη μέλη θα πρέπει να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για τον σεβασμό, την προστασία και την προώθηση της ανεξαρτησίας της άσκησης του επαγγέλματος του δικηγόρου χωρίς διακρίσεις και χωρίς ανοίκειες παρεμβάσεις από τις αρχές ή το κράτος. Περαιτέρω, το Συμβούλιο της Ευρώπης υπογραμμίζει ότι οι δικηγόροι πρέπει να ενθαρρύνονται ώστε να συνιστούν και να εντάσσονται σε τοπικούς, εθνικούς και διεθνείς Συλλόγους, οι οποίοι εξυπηρετούν τον σκοπό της βελτίωσης του επαγγελματικού επιπέδου και της προάσπισης της ανεξαρτησίας και των συμφερόντων των μελών τους. Οι Δικηγορικοί Σύλλογοι θα πρέπει να είναι αυτορυθμιζόμενοι, να έχουν αυτοτέλεια και να είναι ανεξάρτητοι από τις αρχές και το κράτος. Ο ρόλος των Δικηγορικών Συλλόγων να προστατεύουν τα μέλη τους και να υπερασπίζονται την ανεξαρτησία τους απέναντι σε οποιαδήποτε ανοίκεια απαγόρευση ή παρέμβαση πρέπει να γίνεται σεβαστός. Οι Δικηγορικοί Σύλλογοι πρέπει να ενθαρρύνονται να διασφαλίσουν την ανεξαρτησία των μελών τους, μεταξύ άλλων, προωθώντας τις αρχές του κράτους δικαίου, υπερασπιζόμενοι τον ρόλο των δικηγόρων στην κοινωνία και συγκεκριμένα διαφυλάσσοντας την τιμή, την αξιοπρέπεια και την ακεραιότητά τους, προωθώντας τη συμμετοχή των δικηγόρων σε παροχή νομικής βοήθειας προς τους οικονομικά ασθενέστερους, προωθώντας και συμμετέχοντας σε νομοθετικές μεταρρυθμίσεις, επιδιώκοντας το υψηλότερο δυνατό επίπεδο κατάρτισης των δικηγόρων καθώς και τον σεβασμό από τους δικηγόρους των κανόνων δεοντολογίας και των αρχών άσκησης του λειτουργήματος.

Περαιτέρω το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο (European Court of Justice, Wouters, C-309/99) έχει αναγνωρίσει τις θεμελιώδεις αρχές του δικηγορικού λειτουργήματος – ανεξαρτησία, επαγγελματικό απόρρητο και αποφυγή σύγκρουσης συμφερόντων – και έκρινε ότι αυτές οι θεμελιώδεις αρχές ικανοποιούν το κριτήριο του δημοσίου συμφέροντος: εξετάζοντας αν μία ρύθμιση του ολλανδικού νόμου (Samenwerkingsverordening 1993), ο οποίος, προς διασφάλιση της ανεξαρτησίας του παρέχοντος νομική αρωγή δικηγόρου καθώς και της εκ μέρους του μονόπλευρης προστασίας των συμφερόντων του πελάτη σε σχέση με άλλα ελευθέρια επαγγέλματα, θεσπίζει γενικώς δεσμευτικούς κανόνες για τη σύσταση επαγγελματικών συνεταιρισμών, απαγορεύοντας την αναγνώριση ενώσεων μεταξύ δικηγόρων και ορκωτών λογιστών, έχει ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς και μπορεί να επηρεάσει το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο, το Δικαστήριο προχώρησε στη διαπίστωση ότι δικαιολογημένα ο εν λόγω νόμος αποσκοπεί στη διασφάλιση, στο οικείο κράτος μέλος, της τηρήσεως της ισχύουσας δεοντολογίας του δικηγορικού επαγγέλματος και ότι, δεδομένων των αντιλήψεων που κυριαρχούν στο επάγγελμα αυτό, ο ολλανδικός

δικηγορικός σύλλογος έκρινε ότι ο δικηγόρος δεν θα ήταν πλέον σε θέση να συμβουλεύει και να υπερασπίζει τον πελάτη του με ανεξαρτησία και τηρώντας αυστηρώς το επαγγελματικό απόρρητο, αν ανήκε σε μια οντότητα που είχε επίσης ως αποστολή να υποβάλλει αναφορές για τα οικονομικά αποτελέσματα των πράξεων για τις οποίες επενέβη και να τα πιστοποιεί. Ειδικότερα, ο οικείος δικηγορικός σύλλογος είναι επιφορτισμένος, με τη θέσπιση ρυθμίσεων που πρέπει να διασφαλίζουν την προσήκουσα άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος, οι ουσιαστικές κανόνες που θεσπίζονται προς τούτο είναι, μεταξύ άλλων, **το καθήκον της τελείως ανεξάρτητης και προς το απόλυτο συμφέρον του πελάτη υπερασπίσεως αυτού, η υποχρέωση αποφυγής κάθε κινδύνου συγκρούσεως συμφερόντων, καθώς και η υποχρέωση περί αυστηρής τηρήσεως του επαγγελματικού απορρήτου**. Συμφώνως προς αυτές τις δεοντολογικές υποχρεώσεις ο δικηγόρος οφείλει να είναι ανεξάρτητος έναντι των δημοσίων αρχών, των λοιπών επιχειρηματιών και των τρίτων, από τους οποίους ουδέποτε πρέπει να επηρεάζεται. Υποχρεούται να εγγυάται, συναφώς, ότι όλες οι πρωτοβουλίες που αναπτύσσει στο πλαίσιο μιας υποθέσεως διέπονται από το αποκλειστικό συμφέρον του πελάτη. Το επάγγελμα των ορκωτών λογιστών, αντιθέτως, δεν υπόκειται, γενικώς και ειδικώς σε παρόμοιες δεοντολογικές επιταγές (European Court of Justice, Wouters, C-309/99, ιδίως παρ. 100 επ.).

iii. Η αμφισβήτηση της ανεξαρτησίας των Δικηγορικών Συλλόγων και των μελών τους στη σύγχρονη αγορά

Όταν, λοιπόν, μιλάμε για ανεξαρτησία της δικαιοσύνης δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι αυτή προϋποθέτει όχι μόνο την ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργών, αλλά και αυτή των δικηγόρων – συλλειτουργών της και των Δικηγορικών Συλλόγων, η οποία είναι καθοριστική για την εξασφάλιση της αποτελεσματικής πρόσβασης στη δικαιοσύνη και του δικαιώματος σε αμερόληπτη και δίκαιη δίκη. Υπ' αυτή την έννοια, η ανεξαρτησία των δικηγόρων αποτελεί υποχρέωση τόσο των δικηγόρων όσο και των αρχών. Ένα ανεξάρτητο νομικό επάγγελμα αποτελεί προϋπόθεση του κράτους δικαίου. Πράγματι, οι δικηγόροι διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο σε μια σύγχρονη, ανοικτή δημοκρατία που βασίζεται στο κράτος δικαίου. Ο ρόλος τους είναι να διασφαλίσουν -χάρη στις νομικές τους γνώσεις, την εμπειρία και την επιμέλεια τους- ότι οι πελάτες τους θα τύχουν αμερόληπτης και δίκαιης μεταχείρισης από τις αρχές, εντός ή εκτός των δικαστηρίων ή σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση (βλ. ομιλία του νυν Προέδρου του CCBE, Jose de Freitas, στη Διεθνή Ημερίδα για την Δικαστική Ανεξαρτησία που διοργανώθηκε από την Ολομέλεια των Δικηγορικών Συλλόγων και την Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων στις 28.4.2018 στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών).

Οι δικηγόροι πρέπει να είναι σε θέση να αμφισβητήσουν την εθνική νομοθεσία που υπονομεύει τις βασικές αρχές των θεμελιωδών δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου ενώπιον των δικαστηρίων. Οι δικηγόροι είναι εκείνοι οι οποίοι θα απαιτήσουν την ανεξαρτησία και την αμεροληψία του δικαστηρίου και οι οποίοι θα εξασφαλίσουν την τήρηση των δικαιωμάτων των διαδίκων. Προκειμένου αυτό να είναι αποτελεσματικό σε μια σύγχρονη δημοκρατία, πρέπει να διεξάγεται ανεξάρτητα.

Ιστορικά, το επάγγελμα του δικηγόρου απασχόλησε περισσότερο το ζήτημα της εμπιστοσύνης στο πρόσωπο του δικηγόρου, ενώ όσον αφορά στο επάγγελμα του δικηγόρου ως θεσμικού οργάνου της δικαιοσύνης μολοντί επίσης γινόταν λόγος για "εμπιστοσύνη στη διαδικασία της δικαιοσύνης", αυτή η αναφορά γινόταν περισσότερο υπό το πρίσμα των δυνητικών προσωπικών συμφερόντων των δικηγόρων ως συμμετεχόντων.

Ως εκ τούτου, το αίτημα της ανεξαρτησίας του δικηγόρου θεωρήθηκε προσωπική υποχρέωση, ηθικό καθήκον για τον ίδιο τον δικηγόρο, ο οποίος ήταν υπόλογος για τις ενέργειές του. Είναι σαφές ότι οι επαγγελματικοί σύλλογοι θα πρέπει να αξιολογούν εάν ένας δικηγόρος έχει τηρήσει την υποχρέωση ανεξαρτησίας με τον κατάλληλο τρόπο και υπό οποιεσδήποτε συνθήκες και να επιβάλει κυρώσεις στον δικηγόρο ο οποίος σαφώς ενήργησε κατά παράβαση αυτής της υποχρέωσης.

Ωστόσο, σήμερα η κοινωνία μας χρειάζεται ένα δίκαιο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης, το οποίο εγγυάται την ανεξαρτησία των δικηγόρων κατά την άσκηση των επαγγελματικών τους καθηκόντων χωρίς κανέναν αθέμιτο περιορισμό, επιρροή, προτροπή, πίεση, απειλές ή παρεμβάσεις, άμεσες ή έμμεσες, για οποιοδήποτε λόγο.

Όπως παραπάνω αναφέρθηκε, οι διεθνείς οργανισμοί καλούν τις Αρχές και τις Κυβερνήσεις να σεβαστούν την ανεξαρτησία του δικηγόρου και να λάβουν μέτρα για τη διασφάλιση της ελεύθερης άσκησης του δικηγορικού επαγγέλματος. Ωστόσο, κανένα από τα παραπάνω κείμενα δεν είναι νομικά δεσμευτικό.

Μολονότι το δικηγορικό επάγγελμα στην Ευρώπη θεωρείται ως «αυτορυθμιζόμενο επάγγελμα» (self-regulated profession) και ορισμένες φορές (κακώς) αποκαλείται «κλειστό» επάγγελμα, στην πραγματικότητα ήταν και είναι το πλέον ελεύθερο και ανοικτό επιστημονικό επάγγελμα στο θέμα της ελευθερίας εγκατάστασης και ελευθερίας παροχής υπηρεσιών σε διασυνοριακό επίπεδο, που ικανοποιεί τις προβλεπόμενες ελευθερίες από τα άρθρα 49 και 56 της Συνθήκης της Λισαβόνας. Ωστόσο, διαπιστώνουμε ότι η πολιτική της Ε.Ε. δεν αρκείται σε αυτό, καθώς πολλές από τις Γενικές Διευθύνσεις της Ε.Ε., ειδικότερα η Επιτροπή Ανταγωνισμού, και κατά συνέπεια τα Κράτη-Μέλη, σε συμμόρφωση με τις νομοθετικές πράξεις και αποφάσεις των οργάνων της Ε.Ε., δίνουν μεγαλύτερη σημασία σε πολιτικές που αφορούν την οικονομία και τον ανταγωνισμό σε βάρος των θεμελιωδών αρχών και των δικαιωμάτων του πολίτη. Τα ίδια τα όργανα της Ε.Ε. υποβαθμίζουν το θεμελιώδη ρόλο του Δικηγόρου και τον θεωρούν έναν απλό επιχειρηματία, μία απλή οικονομική πηγή εσόδων, ενώ, στα πλαίσια της περί οικονομίας και ανταγωνισμού πολιτικής, η έννοια «πολίτης» αντικαθίσταται από την πιο περιορισμένη έννοια του «καταναλωτή», ως αντισυμβαλλόμενου των μεγάλων κυρίως επιχειρήσεων. Σε ορισμένα δε Κράτη-Μέλη απογουμνώνονται οι Σύλλογοι από τη ρυθμιστική και πειθαρχική εξουσία τους, που ανατίθεται σ' ένα δήθεν ανεξάρτητο όργανο (Regulatory Authority – Ρυθμιστική Αρχή), τα μέλη του οποίου διορίζονται από την κρατική εξουσία (π.χ. Αγγλία και Ουαλία, Ολλανδία) και συνάμα γίνεται απόπειρα αποκάλυπτης επέμβασης της εκτελεστικής εξουσίας στην ανεξάρτητη Δικαιοσύνη (π.χ. Πολωνία-Ουγγαρία). Στην Ιταλία χορηγείται σε μη δικηγόρους επενδυτές το δικαίωμα της ίδρυσης δικηγορικών εταιριών, ενώ στις περισσότερες χώρες των Βαλκανίων οι κυβερνήσεις τους επιχειρούν να επιβάλουν στους Δικηγόρους τη χρήση ταμειακών μηχανών για την έκδοση αποδείξεων για τις αμοιβές τους. Ταυτόχρονα, θεσπίζονται αυστηρότατα μέτρα για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και του ξεπλύματος χρήματος, τα οποία θίγουν τις θεσμικές αρχές και υποχρεώσεις του δικηγόρου (δικηγορικό απόρρητο/professional secrecy or professional privilege) και παραβιάζουν βάνουσα τα ουσιαστά δικαιώματα και ελευθερίες, αλλά και την προσωπικότητα του πολίτη, στοιχεία τα οποία συνιστούν το θεμέλιο της δημοκρατίας σ' όλες τις δημοκρατικές χώρες (βλ. ομιλία πρώην Προέδρου CCBE, Ευάγγελου Τσουρούλη, στο συνέδριο της Θεσσαλονίκης 2-3.3.2012, δημοσιευμένη στο περιοδικό Ενώπιον).

Στην Ελλάδα έχουν εδώ και χρόνια τεθεί σε εφαρμογή σειρά μεταρρυθμίσεων, που θεωρήθηκαν αναγκαίες για την οικονομία και τον ανταγωνισμό, όπως η κατάργηση των ελαχίστων αμοιβών, η

κατάργηση των εδαφικών περιορισμών στην άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος και στις δραστηριότητες των δικηγορικών εταιριών και η κατάργηση της πλήρους απαγορεύσεως της διαφήμισης. Περαιτέρω, στο όνομα της απελευθέρωσης της αγοράς, της επιτάχυνσης της δικαιοσύνης και της βελτίωσης της οικονομίας της χώρας, προωθήθηκαν ρυθμίσεις όπως η αφαίρεση αντικειμένων από την αρμοδιότητα των δικαστηρίων, π.χ. συναινετικά διαζύγια, η αφαίρεση δικηγορικής ύλης, όπως οι παραστάσεις σε συμβόλαια για τη μεταβίβαση ακινήτων, η παρέμβαση στα θέματα αμοιβής και υπηρεσιών των «εμμίσθων δικηγόρων» (“salaried lawyers” or in-house lawyers), η μεταφορά δικαστικής ύλης από τα Πρωτοδικεία στα Ειρηνοδικεία κλπ. (βλ. Ευάγγελο Τσουρούλη, ό.π.).

Η άποψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που επικεντρώνεται στην ιδέα ότι η σώρευση κανόνων που διέπουν την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος και την πρόσβαση σε αυτό δημιουργεί περιορισμούς και βλάπτει τη δημιουργία ενιαίας αγοράς (νομικών) υπηρεσιών θέτει σε κίνδυνο τον θεμελιώδη ρόλο του δικηγόρου στη λειτουργία και διαφύλαξη του κράτους δικαίου. Υπ’ αυτήν την έννοια, είναι πιθανό να τεθούν υπό αμφισβήτηση η αδειοδότηση από τους Δικηγορικούς Συλλόγους για την άσκηση του επαγγέλματος, η διοργάνωση εξετάσεων από τους Δικηγορικούς Συλλόγους και η πληρωμή τελών στον Σύλλογο από τα μέλη του, εάν θεωρηθεί ότι κάποιο από τα παραπάνω αποτελεί περισσότερο «εμπόδιο» στην άσκηση του επαγγέλματος παρά εγγυήσεις για την ανεξαρτησία του επαγγέλματος.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τα εθνικά δικαστήρια και δικαιοδοτικά όργανα αξιολογούν τους επαγγελματικούς κανόνες όλο και περισσότερο από τη σκοπιά του ανταγωνισμού και όχι από τη σκοπιά της προστασίας του καταναλωτή και της ανεξαρτησίας του δικηγόρου. Παρόλα αυτά, η οικονομική θεωρία σχετικά με τον ανταγωνισμό δέχεται ότι σε ορισμένους τομείς ή σε ορισμένες συνθήκες, τα περιοριστικά μέτρα είναι δικαιολογημένα. Παραδείγματος χάρη, η υποχρεωτική παρέμβαση των δικηγόρων μπορεί να δικαιολογηθεί προκειμένου να εξασφαλίσει την ποιότητα των δικαστικών διαδικασιών σε ευαίσθητες υποθέσεις. Ωστόσο, η ίδια συλλογιστική δε φαίνεται να εφαρμόζεται σε δικηγόρους, οι οποίοι δραστηριοποιούνται στον τομέα των υπηρεσιών υποστήριξης των επιχειρήσεων, καθώς σύμφωνα με τις αρχές του ανταγωνισμού, οι δικηγόροι που ασχολούνται με τις επιχειρήσεις πρέπει πάνω απ’ όλα να είναι ανταγωνιστικοί. Η φυσική επέκταση αυτής της επικίνδυνης λογικής είναι το γεγονός ότι οι ίδιες αρχές, κανόνες και μέτρα που έχουν ως στόχο να εγγυηθούν την ανεξαρτησία των δικηγόρων, δεν είναι αναγκαίο να εφαρμόζονται σε όλους τους δικηγόρους. Έτσι, η Επιτροπή έχει ήδη υποστηρίξει -προφορικά- ενώπιον τα Γραμματέα του CCBE ότι οι Φορολογικοί Δικηγόροι, ή η Δικηγόροι των Επιχειρήσεων δεν είναι απαραίτητο να τηρούν τους ίδιους όρους επαγγελματικού απορρήτου με τους δικηγόρους που ασχολούνται με το ποινικό δίκαιο. Αυτή η διττή προσέγγιση του δικηγορικού επαγγέλματος είναι αποδοκιμαστέα. Το επάγγελμα του δικηγόρου είναι ενιαίο και μοναδικό και οι επαγγελματικοί κανόνες, οι οποίοι διασφαλίζουν την ανεξαρτησία του επαγγέλματος, την ποιότητα των υπηρεσιών και την προστασία των συμφερόντων των εντολέων εφαρμόζεται καθολικά σε όλους τους δικηγόρους ανεξαρτήτως της φύσης των δραστηριοτήτων τους (βλ. Jose de Freitas, ό.π.).

Περαιτέρω, οι δικηγόροι ορισμένων έννομων τάξεων ήδη έχουν την υποχρέωση να γνωστοποιούν και να αναφέρουν ύποπτες συναλλαγές, οι οποίες θα μπορούσαν να συνδέονται με τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες αμέσως στις Αρχές των Κρατών. Αυτό ξεκάθαρα υπονομεύει την υπόληψη του ανεξάρτητου δικηγόρου, αφού πώς είναι δυνατόν ένας δικηγόρος να εκλαμβάνεται ως «ανεξάρτητος» εάν ο πελάτης γνωρίζει ότι ο δικηγόρος θα πρέπει να αναφέρει ύποπτες συμπεριφορές στις αρχές;

Σε ορισμένες χώρες, κυβερνήσεις υπονομεύουν την εμπιστοσύνη των πολιτών στο Δικαστικό Σύστημα και τις διαδικασίες, σε μία προσπάθεια να μεταρρυθμίσουν τα Δικαστικά συστήματα και να αναλάβουν τον έλεγχο σχετικά με την πρόσβαση στο επάγγελμα του δικαστή, του εισαγγελέα και του δικηγόρου. Όταν το ίδιο το Κράτος Δικαίου απειλείται, η ανεξαρτησία του δικηγορικού επαγγέλματος διακυβεύεται. Εφόσον η Κυβέρνηση ελέγχει την πρόσβαση στο δικηγορικό επάγγελμα και την άσκηση του, τότε αυτό θέτει αμέσως τέλος στην ανεξαρτησία του δικηγορικού επαγγέλματος.

Ο ρόλος των Συλλόγων είναι να εξασφαλίσουν την ανεξαρτησία των δικηγόρων, και, επομένως, θα πρέπει η σημασία τους να υπερτονίζεται όταν τίθεται υπό αμφισβήτηση ή απειλείται, ενώ θα πρέπει να επιδεικνύεται αλληλεγγύη προς το θεσμό του Συλλόγου, το μέλλον του οποίου διακυβεύεται.

iv. Πρόσφατες περιπτώσεις αμφισβήτησης της ανεξαρτησίας των Δικηγορικών Συλλόγων και των μελών τους στη χώρα μας

Οι παρεμβάσεις στην ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και των δικηγόρων δεν είναι πάντοτε άμεσες και ωμές, ώστε να προκαλούν την έντονη αντίδραση της νομικής κοινότητας, όπως π.χ. συμβαίνει ακόμα και σε κράτη μέλη της ΕΕ (βλ. πρόσφατα παραδείγματα της Πολωνίας και της Ουγγαρίας). Πολύ πιο επικίνδυνη μορφή παρέμβασης είναι αυτή που γίνεται έμμεσα και θίγει την ανεξαρτησία τόσο των δικηγόρων όσο και της δικαιοσύνης:

Χαρακτηριστικό παράδειγμα στο εσωτερικό της χώρας μας το πρόσφατο δημοσίευμα μεγάλου ενημερωτικού μέσου, το οποίο φέρει τον τίτλο «Πλήγμα για τους δικηγόρους από τον νέο νόμο Κατσέλη», και αναφερόμενο στο ν. 3869/2010, απαξιώνει πλήρως το δικηγορικό σώμα. Το εν λόγω δημοσίευμα βρίθει προσβλητικών χαρακτηρισμών σε βάρος του δικηγορικού σώματος και παριστά προς το αναγνωστικό κοινό ότι τάχα για όλα τα προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί σχετικά με τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά και τα «κόκκινα δάνεια» την ευθύνη φέρει αποκλειστικά η πλευρά των δανειοληπτών και των νομικών του παραστατών και καθόλου εκείνη των τραπεζών. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, οι δικηγόροι «τρέναραν την αναγκαστική εκτέλεση εκ μέρους των τραπεζών», «αποπροσανατολίζουν με το αζημίωτο» τους εντολείς τους, «πουλούσαν χρόνο σε δανειολήπτες, όπως καταγγέλλεται από πλευράς τραπεζών», η υποβολή αιτήσεων του ν. 3869/2010 είναι δήθεν «χρυσή φάμπρικα», ενώ με την προτεινόμενη νέα ρύθμιση τη νομική εκπροσώπηση και υπεράσπιση των δανειοληπτών κατά τη νέα διαδικασία «θα μπορούν να κάνουν για τους δανειολήπτες και οι λογιστές». Είναι προφανές ότι η απαξίωση των θεσμών της δικαιοσύνης, η οποία γίνεται με αφορισμούς του τύπου οι δικαστές μεροληπτούν και οι δικηγόροι εκμεταλλεύονται τον κόσμο, είναι επικίνδυνη και οδηγεί στην καταστρατήγηση των δικαιωμάτων των πολιτών και στην αντικατάσταση της δυνατότητας προσφυγής στα δικαστήρια από μία ηλεκτρονική πλατφόρμα, όπου εν τέλει τον ρόλο του τελικού κριτή δεν θα τον έχει ο φυσικός δικαστής, αλλά ένας εκ των διαδίκων. Οι Δικηγορικοί Σύλλογοι ορθώς απάντησαν στο παραπάνω δημοσίευμα και προέβησαν στην άσκηση των προβλεπόμενων ενδίκων μέσων.

Υπάρχουν, όμως, και άλλα πρόσφατα παραδείγματα που συνιστούν ανεπίτρεπτη παρέμβαση στην ανεξαρτησία των δικηγόρων, όπως η νομοθέτηση της μετάπτωσης της πλειοψηφίας των δικηγόρων που υπηρετούσαν στο Κτηματολόγιο από το καθεστώς της έμμισθης εντολής, που εξασφάλιζε λειτουργική ανεξαρτησία κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους, σε υπαλλήλους Π.Ε. Νομικής, υποκείμενους στο καθήκον υπακοής του Υπαλληλικού Κώδικα. Αυτό προκάλεσε την εύλογη αντίδραση του δικηγορικού κόσμου και την δικαστική αμφισβήτηση της συνταγματικής νομιμότητας της σχετικής νομοθετικής ρύθμισης. Οι Δικηγορικοί Σύλλογοι έκριναν ότι πρόκειται

για ζήτημα γενικότερου ενδιαφέροντος και αποφάσισαν να έχουν ουσιώδη παρέμβαση στην ανοιγείσα δικαστική διένεξη, προκειμένου να προστατεύσουν τα έννομα συμφέροντα των μελών τους, αλλά και να συμβάλουν στην αποκατάσταση της κανονικότητας στη λειτουργία των Κτηματολογικών Γραφείων, πράγμα που αφορά στο σύνολο των συναλλασσομένων και αποβαίνει σε όφελος της εθνικής οικονομίας.

Άλλη περίπτωση, παρέμβασης στην ανεξαρτησία άσκησης του δικηγορικού λειτουργήματος συνιστά η υιοθέτηση Οργανισμών Λειτουργίας από φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα, στους οποίους η νομική υπηρεσία, που απαρτίζεται από δικηγόρους με σχέση πάγιας εντολής, φέρεται να υπάγεται στην ιεραρχία του Υπαλληλικού Κώδικα, ευρισκόμενη υπό τις εντολές κάποιας Διεύθυνσης στην οποία υπηρετεί υπάλληλος. Με τον τρόπο αυτό θίγεται κατά τρόπο απαράδεκτο η λειτουργική ανεξαρτησία των εν λόγω δικηγόρων.

Ανεπίτρεπτη παρέμβαση στην ανεξαρτησία των δικηγόρων συνιστά και η θεσμοθέτηση της υποχρέωσης εκπροσώπησης αιρετών και υπαλλήλων ΟΤΑ από δικηγόρο που συνδέεται με πάγια εντολή με τον φορέα, στις περιπτώσεις που αυτοί διώκονται ποινικά για αδίκημα που φέρονται να τέλεσαν κατά την ενάσκηση των καθηκόντων τους. Η εν λόγω διάταξη, που προβλεπόταν με τροποποίηση του "Καλλικράτη", επαναλαμβάνεται στον "Κλεισθένη" είναι τουλάχιστον προβληματική, καθώς έρχεται σε αντίθεση με σωρεία άλλων διατάξεων, ακόμα και υπερνομοθετικής ισχύος. Ενδεικτικά, 1) δεν υφίσταται καν σχέση εντολής μεταξύ δικηγόρου (που συνδέεται με πάγια αντιμισθία με τον φορέα και όχι με το κάθε φυσικό πρόσωπο που υπηρετεί σε αυτόν) και κατηγορουμένου, 2) υπάρχει ξεκάθαρη σύγκρουση συμφερόντων και κίνδυνος διάπραξης απιστίας δικηγόρου (αφού ο διωκόμενος υπάλληλος ή αιρετός ουσιαστικά κατηγορείται ότι έβλαψε τον φορέα με τον οποίο ο δικηγόρος συνδέεται με πάγια εντολή, καθώς δε νοείται ορθή εκτέλεση καθηκόντων με ταυτόχρονη διάπραξη ποινικού αδικήματος), 3) όταν οι κατηγορούμενοι είναι περισσότεροι έχουν και μεταξύ τους αντικρουόμενα συμφέροντα και δεν μπορούν να εκπροσωπηθούν με πληρότητα από τον ίδιο δικηγόρο (π.χ. εάν κατηγορείται ο Δήμαρχος, ο Αντιδήμαρχος, ο Προϊστάμενος και ο υπάλληλος, υπάρχει πάντοτε μεταξύ τους διαφωνία ως προς το ποιος από όλους φέρει την ευθύνη), 4) ζήτημα ανακύπτει και στην έκδοση του γραμματίου προείσπραξης, αφού κατά τον Κώδικα Δικηγόρων δεν απαιτείται γραμμάτιο μόνο όταν διάδικος είναι το Δημόσιο, ΝΠΔΔ ή ΟΤΑ και όχι όταν διάδικος είναι φυσικό πρόσωπο, όπως εν προκειμένω, 5) εν τέλει θίγεται η ίδια η ανεξαρτησία και αξιοπρέπεια του δικηγόρου κατά τον Κώδικα, αφού του επιβάλλεται αναγκαστικά να εκπροσωπήσει (και μάλιστα χωρίς αμοιβή) ένα φυσικό πρόσωπο με το οποίο δεν συνδέεται με οποιαδήποτε σχέση! Ήδη, με σχετική απόφασή της, η Συντονιστική Επιτροπή της Ολομέλειας έκρινε ότι η διάταξη αυτή είναι ούτως ή άλλως ανίσχυρη, ως αντικείμενη σε πλειάδα άλλων διατάξεων.

Περαιτέρω, πρόσφατα στη χώρα μας, εξαιτίας της ανακύψασας οικονομικής κρίσης, αμφισβητήθηκε έμμεσα η ανεξαρτησία των Δικηγορικών Συλλόγων ως προς την οικονομική τους λειτουργία. Ειδικότερα, υποστηρίχθηκε η άποψη της υπαγωγής των Συλλόγων σε ρυθμίσεις που καταλαμβάνουν τον στενό και ευρύτερο δημόσιο τομέα (όπως ο έλεγχος της οικονομικής τους λειτουργίας από Επίτροπο του Ελεγκτικού Συνεδρίου, η υποχρεωτική εφαρμογή του μισθολογίου του δημοσίου τομέα, η υποβολή δηλώσεων πόθεν έσχες των μελών των διοικήσεων κλπ.). Η άποψη αυτή, έχει μία εντελώς επιφανειακή τεκμηρίωση, καθώς δικαιολογητική της βάση συνιστά απλά και μόνο ο χαρακτηρισμός των Συλλόγων ως ΝΠΔΔ, ενώ παραβλέπει εντελώς τις προπαρατεθείσες θεμελιώδεις διατάξεις, που στοχεύουν στην πλήρη διοικητική και οικονομική αυτοτέλειά τους, στην υποχρέωση σεβασμού της ανεξαρτησίας τους και αποχής από κάθε πράξη άμεσης ή έμμεσης παρέμβασης στη λειτουργία τους, τόσο από τις αρχές όσο και από το κράτος.

Η συζήτηση που άνοιξε γύρω από το εν λόγω θέμα, γρήγορα έκλεισε, κατόπιν σχετικού ομόφωνου αιτήματος της Ολομέλειας, με την αντικατάσταση της παρ. 1 του άρθρου 89 με τη διάταξη του άρθρου 29 παρ. 2 Ν. 4596/2019, που αποσαφηνίζει πλήρως το καθεστώς των Δικηγορικών Συλλόγων και εδραιώνει την ανεξαρτησία τους.

Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι η αυτοτέλεια και ανεξαρτησία των Δικηγορικών Συλλόγων δεν σημαίνει ότι η διοικητική και οικονομική λειτουργία τους δεν θα πρέπει να ακολουθεί τις αρχές της χρηστής διοίκησης ενός νομικού προσώπου που λειτουργεί με κανόνες ιδιωτικού δικαίου. Η υιοθέτηση, όμως, πρακτικών που λειτουργούν ως ασφαλιστικές δικλίδες χρηστής διοίκησης (όπως π.χ. κανονισμοί προμηθειών) μπορεί να γίνεται μόνο οικειοθελώς και σε καμία περίπτωση με οποιεσδήποτε άλλες διαδικασίες που συνιστούν έμμεση παρέμβαση των αρχών ή του κράτους στη λειτουργία τους.

v. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, η ανεξαρτησία των Δικηγορικών Συλλόγων και των μελών τους αποτελεί αναμφισβήτητο ζήτημα ύψιστης σημασίας για την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και την ορθή λειτουργία ενός σύγχρονου κράτους δικαίου. Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουμε τα τελευταία χρόνια, ιδίως λόγω της οικονομικής κρίσης και της τάσης απελευθέρωσης της αγοράς, είναι πολλές και σοβαρές. Το ισχυρότερο όπλο που διαθέτουμε για την διασφάλιση της ανεξαρτησίας των Δικηγορικών Συλλόγων και την αυτοπροστασία μας είναι η σωστή και αποτελεσματική λειτουργία των ίδιων των Συλλόγων, καθώς αν αποτύχουν και δεν ανταποκριθούν στο ρόλο τους θα διευκολύνουν όσους επιθυμούν την κατάργησή τους. Η σωστή και αποτελεσματική λειτουργία των Συλλόγων προϋποθέτει α) τη δημιουργία δομών για κατάρτιση και επιμόρφωση των δικηγόρων και των ασκουμένων δικηγόρων, καθώς και την παροχή των αναγκαιών μέσω στα μέλη για την άσκηση της δικηγορίας (π.χ. με δωρεάν πρόσβαση σε Τράπεζες Νομικών Πληροφοριών) ώστε να προετοιμάσουν τα μέλη τους να αντιμετωπίσουν τις νέες εργασιακές και οικονομικές καταστάσεις και εξελίξεις που εμφανίζονται στην ολόένα τεχνολογικά αναπτυσσόμενη σύγχρονη εποχή και να διασφαλίσουν ένα υψηλό επίπεδο δικηγορικών υπηρεσιών, β) την έγκαιρη και αποτελεσματική λειτουργία των πειθαρχικών συμβουλίων, ώστε να απομονώνονται συμπεριφορές που πλήττουν το σύνολο του δικηγορικού σώματος, γ) την εσωτερική οργάνωση και λειτουργία των Συλλόγων με κανόνες χρηστής διοίκησης και διαφάνειας και δ) τον σχεδιασμό και εκτέλεση μίας εκστρατείας ενημέρωσης, που θα πρέπει να αναλάβουν οι Σύλλογοι ώστε να αναχαιτίσουν το κλίμα υποβάθμισης του θεμελιώδους ρόλου του Δικηγόρου και τη διάλυση των Συλλόγων, ενημερώνοντας τους πολίτες για τα δικαιώματά τους και την ανάγκη σωστής υπεράσπισής τους από ένα ανεξάρτητο δικηγορικό σώμα και παρεμβαίνοντας σε ζητήματα κοινωνικού ενδιαφέροντος, ώστε να αναστρέψουν την εσφαλμένη εικόνα του δικηγόρου, που συστηματικά έχει καλλιεργηθεί, και να αναδείξουν την πραγματική του θέση ως επιστήμονα, πρωτοπόρου της κοινωνίας, υπερασπιστή των δικαιωμάτων των συμπολιτών του και καθοριστικού παράγοντα στον έλεγχο της σωστής λειτουργίας των τριών εξουσιών.

Ο ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
ΣΤΑΘΗΣ Β. ΚΟΥΤΣΟΧΗΝΑΣ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ Δ.Σ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ